Mokslo filosofija

LIETUVOS FILOSOFINIŲ DISCIPLINŲ APŽVALGOS IR JŲ NARATYVINĖS STRATEGIJOS*

Aldis Gedutis
Klaipėdos universiteto Sociologijos katedra
Minijos g. 153, LT-93185 Klaipėda
El. paštas: pk.smf@ku.lt

Straipsnio tikslas – taikant filosofinio žinojimo sociologijos prieigą ištirti strategijas, kurias Lietuvos filosofai naudoja apžvelgdami savo disciplinų tapsmo ir raidos istorijas. Straipsnyje nagrinėjamos keturios apžvalgos, skirtos Lietuvos filosofų įdirbiui šiose srityse: Lietuvos filosofijos istorijos tyrinėjimai (1993), filosofinė antikotyra (1995), fenomenologija (2008), analitinė kalbos ir mokslo filosofija (2010). Pagrindiniai klausimai: kaip aprašoma ir pateikiama konkrečios filosofinės krypties raida? Kokį vaidmenį apžvalgoje atlieka nuorodos į išorinį kontekstą? Kokia istorija dominuoja apžvalgoje – vidinė ar išorinė? Kuriems filosofams ir jų tekstams skiriama daugiausia dėmesio? Kokia apžvalgose pateikiamų tekstų dinamika?

Pagrindiniai žodžiai: *Lietuvos filosofija, filosofinio žinojimo sociologija, filosofijos istorija, vidinė ir išorinė istorija.*

Straipsnio tikslas – taikant filosofinio žinojimo sociologijos prieigą ištirti strategijas, kurias naudoja Lietuvos filosofai pasakodami savo disciplinų tapsmo ir raidos istorijas. Filosofinio žinojimo sociologija (FŽS) – tai filosofinis projektas, kuris siekia parodyti filosofinių žinių specifiką iš kitokios perspektyvos, kurioje daugiau dėmesio skiriama ne žinojimo turiniui, bet žinojimo formai. Skirtingai nuo filosofijos istorijos, FŽS neapsiriboja vien tik vidine konkrečios disciplinos istorija – išorinė arba kontekstinė istorija taip pat įtraukiama į apyvartą kaip leidžianti papildyti vidinę istoriją ir pateikti išsamesnį disciplinos „vaizdą“. FSŽ siekia papildyti, o ne paneigti filosofinę istoriją. Įdomiausi FŽS būdingi įrankiai ir apraiškos pateikti Martino Kuscho (1995 ir 2000), Davido Blooro (1997), Randallo Collinso (1998) tekstuose. Antikos ir Viduramžių filosofijos istorikas Jorge J. E. Gracia (2000), įsitraukęs į diskusiją dėl FŽS naudos, nurodo tris labiausiai paplitusius argumentus už sociologinės prieigos taikymą filosofijoje: (i) filosofų pateikti aiškinimai, grindžiantys jų pozicijas, nebūtinai sutampa su tikrosiomis priežastimis, todėl socialinius veiksnius

* Straipsnis parengtas Klaipėdos universiteto Sociologijos katedros vykdomo tyrimo „Socialinių ir humanitarinių mokslų vertinimo praktikos Lietuvoje: sociologinė studija“ pagrindu. Tyrimą finansuoja Lietuvos mokslo taryba (sutarties Nr. MIP-014/2011).

ignoruojančios pozicijos yra naivios; (ii) viena iš filosofijos istorijos prielaidų yra ta, kad esama vieningos filosofijos sampratos, kuri istoriškai nekito, tačiau faktai rodo ką kita, todėl norint suprasti filosofijos raidą išorinė prieiga yra būtina; (iii) filosofija ir filosofiniai argumentai yra socialiniai fenomenai, todėl jie turi būti aiškinami sociologiškai (Gracia 2000: 194–195).

Šiame tyrime nagrinėjami du XX a. (Masiulis 1993; Kuzmickas 1995) ir du XXI a. (Sverdiolas ir Kačerauskas 2008; Dagys ir Nekrašas 2010) lietuvių autorių tekstai, kuriuose glaustai apžvelgiamos konkrečių filosofinių krypčių istorijos ir tam tikrų vakarietiškų idėjų recepcija Lietuvoje. Straipsnyje aiškinamasi tik tai, kaip pozicionuojamos skirtingos Lietuvos filosofijos kryptys, todėl tekste nebus svarstoma, kokia yra tikroji padėtis Lietuvos filosofijoje. Analizuojant Lietuvos filosofinių disciplinų apžvalgas, pagrindinis dėmesys telkiamas į išorinės istorijos apraiškas – nuorodas į socialinį, politinį, kultūrinį, intelektualinį ir kt. kontekstus ir šių nuorodų atliekamas aiškinamąsias funkcijas. Šiuo požiūriu vertingiausios dalys – pradžios ir pabaigos, kuriose dėl žanro taisyklių autoriams tenka užsiminti ne tik apie vidinius, bet ir apie išorinius veiksnius. Retorinė šių dalių prievolė verčia nurodyti dalykus, kurie teksto struktūrai ir logikai nėra būtini.

Pagrindiniai klausimai, į kuriuos siekiama atsakyti: Kaip aprašoma ir aiškinama konkrečios filosofinės krypties raida? Kokį vaidmenį apžvalgoje atlieka nuorodos į išorinį kontekstą? Kokia istorija dominuoja apžvalgoje – vidinė ar išorinė? Ar skiriasi apžvalgose naudojamos naratyvinės strategijos? Kuriems filosofams ir jų tekstams skiriama daugiausia dėmesio? Ar konkrečios disciplinos raidos aiškinimas nurodo susiformavusias tradicijas ir mokyklas? Ar apžvalgose nurodomos filosofinės diskusijos bei idėjų ir (ar) metodų perimamumas?

Apžvalga Nr. 1

Masiulio pasakojimas apie Lietuvos filosofijos istorijos tyrimus (LFIT) pradedamas nuo XVIII a. ir baigiamas sulig Nepriklausomybės atgavimu 1990 m. Chronologiškai didžioji teksto dalis skirta sovietmečiu vykdytiems LFIT. Tekstas vientisas, jame neišskirtos atskiros dalys, tačiau apžvalgą pagal gvildenamas temas galima padalinti į penkias dalis.

[Įvadas] (4 pastraipos)[1]. Išorinės istorijos požiūriu įdomiausia Kęstučio Masiulio apžvalgos dalis yra įvadas, kuriame padaryti keli dėmesio verti pareiškimai. Pirmiausia, Masiulis deklaruoja LFIT nereikšmingumą: „užsiėmimas ir jo rezultatai, apie kuriuos čia bus kalbama, nėra tiek globališkai svarbūs. Filosofijos istorijos tyrimai, jeigu tik kokie politiniai ar ekonominiai speigai užeitų, būtų bene pirmiausia pamiršti. Kai nedalia prispaudžia – daug be ko išgyvename“ (Masiulis 1993: 74). Taigi filosofijos istorijos tyrinėjimai priklauso nuo išorinių – politinių ir ekonominių – veiksnių. Antra, Masiulis skelbia, kad filosofijos istorijos tyrimai yra visuomenės dvasinės ir ekonominės gerovės kriterijus: tokie tyrimai liudija, kad visuomenė nėra dvasiškai nuvarginta ir eko-

[1] Kai kurių apžvalgų autoriai neskirsto teksto į sudedamąsias dalis. Kad būtų aiškiau, siūlome apžvalgos dalių pavadinimus pagal jų prasmę ir turinį. Tokiais atvejais naudojami laužti skliaustai [...]. Skliausto nebuvimas nurodo originalų skyriaus ar dalies pavadinimą. Pastraipų skaičius nurodytas tam, kad matytume, kokioms dalims tenka didžiausias apžvalgos autorių dėmesys.

nomiškai nugyventa, bet ji yra pilnakraujė (*ibid.*). Trečia, Masiulis pabrėžia, kad be tautos atminties negalima tautos kultūrinė savikūra ir politinis formavimasis, todėl sovietinė priespauda „siekdama slopinti tautinę savimonę visokeriopai stengėsi transformuoti mūsų atmintį“ (*ibid.*). O vienas iš svarbesnių tos tautinės atminties segmentų – filosofija. Vadinasi, filosofija ir jos istorijos tyrinėjimai yra vieni iš reikšmingų tapatybę formuojančių segmentų. Galiausiai, LFIT atžvilgiu pasigirsta optimistinė gaida:

> „Atkurta nepriklausoma pilietine valstybe mes siekiame apginti ne tik individo, bet ir valstybę sukūrusios tautos identitetą bei laisvę. Todėl neabejotina, kad visuomenės ir valstybės dėmesys įvairiapusiams Lietuvos praeities tyrimams tik didės. Šia proga yra pravartu prisiminti ir apžvelgti Lietuvos filosofijos istorijos tyrimų raidą“ (Masiulis 1993: 74).

Šiame pasaže Masiulis išskiria išorinius veiksnius, kurie susiejami su LFIT. Tiesa, nelabai aišku, ar valstybės atkūrimas skatins pačius LFIT, ar tik padidins susidomėjimą esamais tyrinėjimais. Maža to, būtent atkurta Nepriklausomybė ir yra pretekstas prisiminti bei apžvelgti LFIT. Kitaip tariant, jei Nepriklausomybė nebūtų atkurta, Masiulis lyg ir neturėtų preteksto apžvelgti LFIT. Kaip matome, beveik visa įvade pateikta informacija skirta parodyti, jog filosofija apskritai ir LFIT konkrečiai glaudžiai susiję su išoriniais veiksniais bei politiniu kontekstu.

[LFIT priešistorė] (2 pastraipos). LFIT ištakas Masiulis sieja su XVIII a. veikusiu A. Kojalavičiumi[2] ir „ypač šimtmečiu vėliau gyvenusiu“ T. Narbutu, kurie rašydami Lietuvos istorijas pateikė žinių apie senąją lietuvių pasaulėžiūrą. Toliau Masiulis siūlo filosofijos apibrėžimą, kuris leidžia susieti istorikų tekstus apie senąją pasaulėžiūrą su filosofija: „Filosofija neretai yra suprantama kaip pasaulėžiūros mokslas, teorinė pasaulėžiūra, esanti gimininga praktinei pasaulėžiūrai. Todėl šiuos istorikų romantinėmis spalvomis piešiamus senosios pasaulėžiūros atvaizdus būtų galima pavadinti Lietuvos filosofijos istorijos tyrinėjimų priešistore“ (Masiulis 1993: 74). Kadangi Masiulis naudoja pirmiau pateiktą apibrėžimą kaip sąsają, tikėtina, kad jis arba (i) pripažįsta filosofijos kaip teorinės pasaulėžiūros sampratą, arba (ii) siekdamas paankstinti LFIT užuomazgas šį apibrėžimą vartoja grynai dėl pragmatinių sumetimų, t. y. kaip paaiškinimą, kodėl Kojalavičius ir Narbutas yra svarbūs svarstant LFIT. Jei LFIT priešistorės pradžia datuojama XVII a., tai kryptingų LFIT pradžia siejama su XX a. 6–7 dešimtmečiu. Čia Masiulis remiasi Romano Plečkaičio autoritetu.

[LFIT tarpukariu] (1 pastraipa). Apie tokių tyrimų poreikį buvo kalbėta jau tarpukariu. Masiulis nurodo, kad „S. Šalkauskis, I. Tamošaitis, A. Maceina praeities filosofiškai apibendrintą konstruktą, sintetišką jos pasaulėvaizdį laikė svarbia nūdienos kultūros komponente“ (Masiulis 1993: 74). Tačiau LFIT nebuvo pradėti, nes (i) Vilniaus universiteto archyvai nebuvo prieinami, (ii) mokslinės pajėgos buvo negausios ir (iii) tos pajėgos buvo pernelyg užimtos. Vėlgi matome išorinio (politinio ir intelektualinio)

[2] Masiulis niekur nepateikia netrumpintų vardų. Tikėtina, kad minėdamas „A. Kojalavičių“ Masiulis turėjo omeny Albertą Vijūką-Kojalavičių. Jei taip, tuomet tekste įsivėlė faktinė klaida: Vijūkas-Kojalavičius gyveno 1609–1677, Teodoras Narbutas – 1784–1864, todėl reikėtų rašyti ne „XVIII a.“, bet „XVII a.“

konteksto nuorodas, kurios naudojamos paaiškinti, kodėl tarpukariu nebuvo LFIT.

[LFIT sovietmečiu] (24 pastraipos). Apžvelgdamas Lietuvoje vykdytus LFIT Masiulis naudoja tiek vertybiškai neutralius, tiek ideologizuotus laikinius modusus. Tekste nurodomi konkretūs metai (pvz., 1938, 1956, 1970 ir t. t.), dešimtmečiai (pvz., septintasis, aštuntasis ir kt.) ar laikotarpiai (pvz., 1970–1990). Tačiau šalia neutralių nuorodų esama ir politizuotų – Chruščiovo era, brežnevizmo epocha, kurie paryškina tuometinį politinį klimatą bei kontekstą.

Masiulio tekste pokaris, sutampantis su Stalino epocha, neminimas. LFIT atsiradimas siejamas su Chruščiovo era, kai lietuviai pradėjo skelbti straipsnius sąjunginiuose leidiniuose. Be pavadinimų minimi J. Macevičiaus (1956) ir J. Žiugždos (1961 ir 1964) tekstai. Taip pat pateikta nuoroda į I. Zakso kandidato disertaciją „Materializmo kova buržuazinėje Lietuvoje prieš religines idealistines pažiūras biologijoje (1919–1940)“ (1955). Anot Masiulio, tik Brežnevo epochoje ateina nauja karta (R. Plečkaitis, G. Vaitkūnas, Ad. Poška, S. Tunaitis, B. Genzelis, V. Bagdonavičius, A. Vaišvila, A. Andriuškevičius, V. Žemaitis), kuri ėmėsi sistemingų ir kokybiškų LFI tyrinėjimų. Macevičius, Žiugžda ir Zaksas vertinami neigiamai ir su neslepiama ironija, o jaunajai kartai Masiulis jaučia akivaizdžias simpatijas.

Masiulio požiūris į sovietinės ideologijos gynėjus LFIT lauke nėra griežtai neigiamas. Masiulis naudoja pragmatišką argumentą, kuris dalinai pateisina ideologijos persmelktus sovietinių filosofų tekstus: mat mokslinės ataskaitos tuomet „turėjo atitikti partinius reikalavimus“, todėl jose privalėjo būti atitinkama porcija privalomų ideologinių darbų. Taigi:

> „Ideologiškai aktualių temų vykdytojai buvo šiek tiek ir naudingi. I. Zakso, J. Barzdaičio, E. Karakozovos, J. Ažubalio, P. Mikucko, Alg. Poškos ir kt. autorių ateistinės knygos ir disertacijos, V. Kazlausko, A. Darginavičienės, F. Mačiansko, J. Mureikos, E. Kriščiūno ir daugelio kitų rašiniai, skirti Lietuvos marksizmui aptarti, buvo būtina duoklė už teisę kitiems tyrinėti ideologiškai „neaktualias“ temas“ (Masiulis 1993: 75).

Ši citata rodo, jog naujoji karta, kurią Masiulis vertina pozityviai, nebūtų galėjusi išsiversti be ideologizuotų kolegų. Perfrazuojant garsųjį Voltaire'o posakį, galima teigti, kad jei sovietmečiu nebūtų buvę „ideologiškai aktualių temų vykdytojų“, juos būtų reikėję išgalvoti. Jei tuometiniame kontekste nebūtų ideologijos nešėjų, jaunosios kartos atstovai arba būtų priversti užpildyti ideologines spragas, arba nebūtų galėję tirti to, ką jie iš tikro tyrė.

Svarbų vaidmenį Masiulio apžvalgoje atlieka paaiškinimas, kokiu būdu LFIT atstovai reagavo į dominuojančią ideologiją. Kadangi, anot Masiulio, ideologinis presas slėgė visus, filosofijos istorikai į jį reagavo trejopai: (i) vieni tapo dominuojančios ideologijos ruporais (I. Zaksas, A. Gaidys); (ii) kiti vengė tiesmukiško ideologijos apologizavimo, tačiau naudojo marksistinę metodologiją; (iii) treti siekė gvildenti reikšmingiausias Lietuvos filosofijos istorijos temas jos vidinių determinantų, idėjų sąveikos šviesoje, su nedideliais reveransais marksizmui (Masiulis 1993: 75). Toks Masiulio aiškinimas suponuoja tai, kad nūdienos skaitytojai, neišmanantys tuometinių politinių ir akademinių realijų, negalėtų tinkamai suprasti ir interpretuoti

LFIT tekstų, parašytų 1955–1990 m. Todėl viena iš Masiulio apžvalgos implikacijų yra ta, kad adekvatus LFIT supratimas negalimas be išorinės LFIT istorijos.

1970 metai, anot Masiulio, žymi tam tikrą pokytį sovietiniuose LFIT. Sovietmečiu rašytas LFIT disertacijas Masiulis skirsto į tas, kurios parašytos iki 1970 m., ir tas, kurios parašytos po 1970 m. Tiesa, jis nepaaiškina, kodėl būtent 1970 metai yra riboženklis. Iš informacijos, pateiktos apžvalgoje, galima spręsti, kad tai susiję su naujos LFIT kartos atėjimu. Tačiau naujosios kartos atėjimo datavimas nėra itin tikslus. Masiulio apžvalga suponuoja, kad ta karta pasirodė ne anksčiau kaip 1956 ir ne vėliau kaip 1970 metais.

> „Iki 1970 m. iš Lietuvos filosofijos istorijos buvo apginta 13 disertacijų, iš jų net 9 analizavo ateizmo ir marksizmo palikimą. Ir tik Plečkaičio, Repšio, Genzelio ir Vaitkūno disertacijose buvo nagrinėtos kitos temos. O tarp 26 disertacijų, apgintų 1970–1990 m., komunizmo ideologijos pirmtakų pažiūras ir laisvamanybę gvildenančių tėra septynios. Tuo tarpu didžiausio filosofijos istorikų dėmesio susilaukė katalikiškoji filosofija. Net 9 disertacijose buvo aptariamos įvairios jos problemos, analizuojamos stambiausių autoritetų pažiūros. Šitokiu išskaičiavimu aš anaiptol nenoriu pasakyti, jog marksizmo ir laisvamanybės ištakų ir genezės neverta tyrinėti. Tuo noriu tik parodyti, kokia disproporcija reiškėsi renkantis filosofijos objektą. Ne objekto platumas, ne jo svarumas tarp kitų laikmečio srovių, bet visai kiti motyvai lėmė jo smulkmenišką ir dažniausiai tendencingą gvildenimą“ (Masiulis 1993: 75–76).

Kaip matome, Masiulio teigimu, vidinė istorija svarbi, tačiau LFIT atveju būtent kontekstas ir išoriniai veiksniai nelėmė tyrinėjimų bei disertacijų pobūdžio.

Likusi LFIT skirta dalis tėra tyrinėtojų pavardžių, domėjimosi sričių ir temų, paskelbtų tekstų minėjimas. Pažymėtina, kad Masiulis pasakoja tik apie atomizuotas LFIT atstovų pastangas – tekste neužsimenama apie vykusias diskusijas, darytas įtakas, problemų sprendimo įrankių perimamumą bei tyrimų tęstinumą. Visa tai reiškia, kad LFIT nėra nusistovėjusios mokyklos ar tradicijos. Ši apžvalgos dalis svarbi tik kaip kiekybinis kriterijus, rodantis Masiulio preferencijas LFIT atstovų atžvilgiu. Filosofų minėjimas ir jų minėjimo kontekstas išryškina tai, ką Masiulio apžvalga pateikia kaip daugiau ar mažiau reikšmingus LFIT lauko žaidėjus. Masiulio „panteonas“išvardytas 1 lentelėje.

Masiulis mini trisdešimt vieną LFIT atstovą. Iš jų 18 minimi teigiamame kontekste, 12 – neigiamame, 1 – ir teigiamame, ir neigiamame. Masiulio pateiktos LFIT reprezentacijos lyderis – Plečkaitis, kuris minimas ir kaip svarbus LFIT lauko žaidėjas, ir kaip autoritetas, kuriuo remiasi Masiulis datuodamas sisteminių LFIT pradžią. Masiulio apžvalga nėra vertybiškai neutrali. Pozityvus ar negatyvus minėjimas nesiejamas su vidine tekstų kokybe – viskas priklauso nuo išorinių veiksnių, t. y. jei tekstas nagrinėja „ideologiškai aktualias temas“, jo autorius(-ė) vertinamas(-a) neigiamai; jei tekste tėra tik viena kita formali „klasiko“ citata, – teigiamai. Vienintelis Juozas Mureika vertinamas dviprasmiškai: viena vertus, Mureika minimas šalia tų, kurie rašė ideologiškai aktualiomis temomis (negatyvu), ir, kita vertus, teigiama, kad jis prisidėjo prie estetikos lauko ištirtumo LFIT (pozityvu). Jei ne Mureika, Masiulio LFIT atstovų skirstymas būtų griežtai dualistinis. Tarp 31 LFI tyrinėtojų yra keturios moterys. Moterų ir vyrų santykis: vienai moteriai

1 lentelė. LFIT atstovų minėjimo dažnumas ir minėjimo kontekstas Masiulio apžvalgoje

Eil. nr.	Autorius	Teigiamų paminėjimų skaičius	Neigiamų paminėjimų skaičius	Bendras paminėjimų skaičius
	R. Plečkaitis	5	-	5
	A. Andriuškevičius	3	-	3
	B. Genzelis	3	-	3
	S. Tunaitis	3	-	3
	G. Vaitkūnas	3	-	3
	J. Macevičius	-	3	3
	I. Zaksas	-	3	3
	J. Mureika	1	1	2
	Ad. Poška	2	-	2
	A. Vaišvila	2	-	2
	J. Žiugžda	-	2	2
	V. Bagdonavičius J. Balčius Z. Burnys A. Griška G. Pranckietytė V. Pruskus J. Repšys A. Sverdiolas A. Šliogeris P. Veljataga V. Žemaitis	1	-	1
	J. Ažubalis J. Barzdaitis A. Darginavičienė E. Karakozova V. Kazlauskas E. Kriščiūnas F. Mačianskas P. Mikuckas Alg. Poška	-	1	1

tenka 7,75 vyrai. Dvi moterys minimos pozityviame kontekste (G. Pranckietytė ir P. Veljataga), dvi negatyviame (A. Darginavičienė ir E. Karakozova).

[Pabaiga] (1 pastraipa). Paskutinėje apžvalgos pastraipoje Masiulis retorinėmis priemonėmis (į)vertina LFIT:

> „Didžiausiu ilgamečio Lietuvos filosofijos istorikų darbo pasiekimu laikyčiau tą kolektyvinį įdirbį, jau šiandien teikiantį nemažas galimybes orientuotis Lietuvoje gyvavusių įvairialypių filosofinių krypčių, problemų chronologinėje tėkmėje ir idėjinėje raizgalynėje. Praturtėję ainių mintimis ir patirtimi, gal tvirčiau jausimės nūdienos peripetijose“ (Masiulis 1993: 77).

Kad tai retorika, liudija pasakymas „ilgametis Lietuvos filosofijos istorikų darbas“. Juk bendras LFIT laikotarpis apima 1956–1990 metus, o kokybiškų tyrimų

trukmė dar trumpesnė – 1970–1990 metai. Dvidešimtmečio pastangas vadinti „ilgamečiu įdirbiu“ yra, švelniai tariant, per drąsu. Maža to, Masiulio tekste esama tam tikro retorinių įvado bei pabaigos ir LFIT būklės sovietmečiu aprašymo neatitikimo. Kaip matėme, įvade Masiulis teigė, jog filosofijos istorijos tyrimai „liudija, kad visuomenė nėra dvasiškai nuvarginta ir ekonomiškai nugyventa, bet ji yra pilnakraujė“. Taip pat jis kalba apie ilgametį LFIT atstovų įdirbį. Turint omeny, kad visi LFIT vykdyti tik sovietmečiu, iškyla klausimas, ar Masiulio apžvalga kartais neimplikuoja to, jog sovietinės Lietuvos visuomenė buvo pilnakraujė, dvasiškai nenuvarginta ir ekonomiškai nenugyventa?

Atkreiptinas dėmesys į paskutinį Masiulio apžvalgos sakinį, kuriame pabrėžiama LFIT nauda ir praktinis pritaikomumas. Jei LFIT prisideda prie to, kad galime orientuotis „įvairialypių filosofinių problemų chronologinėje tėkmėje ir idėjinėje raizgalynėje“ ir padeda tvirčiau jaustis „nūdienos peripetijose“, tuomet LFIT daromas intelektualinis ir socialinis poveikis neišvengiamai tampa svarbiu (galimų) išorinės istorijos tyrinėtojų objektu.

Apžvalga Nr. 2

Kitas naratyvas apie lietuviškąją filosofinę antikotyrą (LFA) 1918–1990 m. priklauso Bronislavui Kuzmickui (1995). Kuzmickas apžvelgia lietuvių filosofų tyrinėjimus, skirtus antikinei filosofijai. Kuzmicko tekstas sudarytas iš literatūros sąrašo ir penkių neįvardytų dalių, kurioms pagal prasmę ir chronologines nuorodas suteikėme atitinkamus pavadinimus. Tekstas baigiamas literatūros sąrašu, kuriame nurodyti cituoti ir minėti tekstai – 44 pozicijos.

[Įvadas] (1 pastraipa). Viena iš Kuzmicko apžvalgos prielaidų yra ta, kad praeities filosofijos, ypač senovės graikų ir romėnų, reikšmė yra neabejotina. Todėl dabartinės filosofijos brandumas ir vertė gali būti matuojami pagal nuostatas senosios filosofijos atžvilgiu:

> „Vienu filosofijos brandumo požymių laikytina tai, kaip ir kiek yra įsisąmoninamos praeities amžių filosofijos idėjos ir problemos ir tuo įsijungiama į istorinę filosofijos tradiciją. Tai rodo ne tik specialieji istoriniai tyrinėjimai, bet dar daugiau tai, kaip palikimu pasinaudojama svarstant laiko tėkmėje kylančius klausimus, kaip suvokiama jo istorinė reikšmė ir ryšys su dabartimi“ (Kuzmickas 1995: 82).

Nesidomėjimas filosofijos istorija užkerta galimybę įsijungti į filosofijos tradiciją, kuri istoriškai reikšminga ir glaudžiai susijusi su dabarties aktualijomis. Tokiu būdu Kuzmicko teiginiai tam tikra prasme suponuoja *philosophia perennis* sampratą: „Nepraeinančios vertės praeities palikimo dalis yra senovės graikų ir romėnų filosofija, vadinama antikine ir visuotinai laikoma Europos filosofijos istorinės raidos pagrindas. Šis straipsnis ir skiriamas antikinės filosofijos recepcijai šiuolaikinėje lietuvių filosofijoje“ (Kuzmickas 1995: 82). Vadinasi, Kuzmickas apžvalgoje aiškinasi, kokia antikinės filosofijos recepcija šiuolaikinėje lietuvių filosofijoje. Tačiau šalia to esama dar vieno (aiškiai neišreikšto) tikslo, kuris, sprendžiant iš Kuzmicko įvado, yra ne mažiau svarbus – pagal antikinės filosofijos tyrimų būklę Lietuvoje įvertinti ne tik LFA, bet ir visos šiuolaikinės Lietuvos filosofijos brandumą. Kaip matome, įvadinėje Kuzmicko straipsnio dalyje nėra nuorodų į išorinius veiksnius, todėl apžvalga lyg ir

turėtų būti paremta vidinės istorijos prielaidomis.

[**LFA priešistorė: nuo Lietuvos krikšto iki 1918]** (6 pastraipos). Aptardamas LFA ištakas Kuzmickas keičia toną. Demonstruodamas LFA raidą iki 1918 m. jis nekalba apie ankstyvųjų LFA pastangų turinį, visas dėmesys telkiamas į istorinius, kultūrinius ir politinius įvykius, vienaip ar kitaip paveikusius LFA. Vieni Kuzmicko minimi įvykiai – Lietuvos krikštas, Humanizmas, Renesansas, Reformacija, Kontrreformacija, Vilniaus universiteto įsteigimas (1579), ten susiformavusi katalikiškoji atomistinė-aristotelinė tradicija – teigiamai paveikė ir skatino domėjimąsi antikine kultūra. Kiti įvykiai, priešingai, pristabdė domėjimąsi Antika – Lietuvos prijungimas prie Rusijos (1795), polonizacija ir rusifikacija, Vilniaus universiteto uždarymas (1832) ir Vilniaus dvasinės akademijos perkėlimas į Petrapilį (1842). Iš šios apžvalgos dalies akivaizdu, kad, kitaip nei minint išorinius ir nefilosofinius veiksnius, LFA raidos iki 1918 m. paaiškinti neįmanoma. Todėl įvade pateiktos užuominos į *philosophia perennis* labai kontrastuoja su realia LFA istorija, kuri buvo pernelyg priklausoma nuo anapus filosofijos esančių jėgų bei tendencijų.

[LFA užuomazgos tarpukariu] (6 pastraipos). Nuo 1918 m., anot Kuzmicko, pastebimas gręžimasis į vakarietiškas tradicijas ir „katalikiškąją lotynystę“. Šios tendencijos aiškinamos Nepriklausomybės atgavimu ir su tuo susijusiais procesais. Kuzmickas mini P. Kuraitį, A. Maliauskį, P. Malakauskį, P. Dovydaitį, I. Tamošaitį, V. Šilkarskį, kurie dėl skirtingų priežasčių nagrinėjo Antikos mąstytojus ir jais rėmėsi. Atskiro Kuzmicko įvertinimo sulaukė dėl politinių priežasčių Lietuvoje atsidūrę du mąstytojai – Vosylius Sezemanas ir Levas Karsavinas: „iš autorių, rašiusių antikinės filosofijos tematika, didžiausia kompetencija pasižymėjo V. Sezemanas“ (Kuzmickas 1995: 83); „atskirai minėtinas unikalus veikalas – filosofo Leono Karsavino „Europos kultūros istorija“ (Kuzmickas 1995: 84). Apie šių autorių idėjas Kuzmickas užsimena kiek plačiau, tačiau aplinkybės, dėl kurių jie atsidūrė Lietuvoje, neminimos.

Nepaisant šių asmenų pastangų, LFA dar neįgavo savarankiškos disciplinos statuso:

> „Tarpukario laikotarpiu atsigaunanti ir modernėjanti lietuviškoji kultūra, suvokdama savo istorines europines ištakas, siekė ir antikinį kultūrinį palikimą. Besikurianti ir profesionalėjanti lietuvių filosofija negalėjo išsiversti be pažinties su graikų ir romėnų filosofija. Įvairiose filosofijos ir kitų humanitarinių mokslų disciplinose gausėjo nuorodų į antikinę filosofinę išmintį, gausėjo jai skirtų stambesnių ir smulkesnių darbų, nors nesiformavo antikotyra kaip apibrėžta filosofinė disciplina. Tam trūko jėgų ir laiko“ (Kuzmickas 1995: 84).

Šioje citatoje aiškiai pastebimas balansavimas tarp vidinės ir išorinės istorijų. Viena vertus, jei besikurianti ir profesionalėjanti filosofija negali išsiversti be pažinties su antikine filosofija (tiesa, Kuzmickas nepasako kodėl), o antikinė filosofija yra būtina šiuolaikinės filosofijos sąlyga, tuomet šiai *philosophia perennis* suprasti užtenka vidinės istorijos. Kita vertus, konstatavimas, kad „tam trūko jėgų ir laiko“, nurodo su filosofiniais argumentais nesusijusias priežastis, o tai savo ruožtu priklauso išorinės istorijos sričiai, todėl reikalauja papildomos informacijos apie kontekstą, dėl kurio LFA tyrimų lauke atsiranda tokie svarbūs žaidėjai kaip Sezemanas ir Karsavinas, ar

dėl kurio LFA stokojo pajėgumų ir nespėjo susiformuoti.

[LFA nuo II karo iki 1990] (24 pastraipos). Pagrindinė Kuzmicko naratyvo dalis pradedama nuo išorinių veiksnių išvardijimo: karas, okupacijos, įkalinimai ir tremtys (ypač ryškiausių tarpukario LFA atstovų Sezemano ir Karsavino), emigracija, ideologiniai suvaržymai ir kt. Šie veiksniai sudaro itin svarbų foną, rodantį, kodėl LFA tyrinėjimai nutrūksta. Nors 1944 m. Vilniaus universitetas atnaujina darbą, o jame veikė Klasikinės filologijos katedra, pokaryje Kuzmickas nemato jokių LFA apraiškų. Padėtis ėmė keistis 1959–1960 m., kai (i) „šiek tiek atslūgo ideologinė kontrolė“, (ii) „į filosofijos dėstymą įsitraukė keletas jaunų žmonių“ ir (iii) „iš tremties grįžo ir mokslinę veiklą atnaujino Sezemanas“ (Kuzmickas 1995: 84). Dėl šių priežasčių suintensyvėjo antikinių tekstų vertimai, pradėtos leisti filosofinės chrestomatijos bei antologijos, kuriose pateikti svarbūs ir anksčiau stokoti antikinių filosofų tekstai.

Likusi šios apžvalgos dalis skirta LFA lauko atstovų, jų svarbesnių teiginių ir mokslinių interesų minėjimui. Konstatuotina, kad Kuzmickas, panašiai kaip Masiulis, pasakoja tik apie pavienių LFA atstovų pastangas. Kuzmickas neužsimena apie vykusias diskusijas, mokytojo ir mokinio santykius, darytas įtakas, metodologinį perimamumą ar tyrimų tęstinumą. Visa tai reiškia, kad LFA nėra nusistovėjusios mokyklos ar tradicijos. Informaciją apie, Kuzmicko manymu, reikšmingiausius LFA atstovus pateikiama 2 lentelėje.

Kuzmickas mini septyniolika LFA atstovų. Tarp LFA atstovų tik viena moteris – Kristina Rickevičiūtė. Kuzmicko pateikto naratyvo apie LFA lyderiai – Arvydas Šliogeris, Sezemanas ir Rickevičiūtė. Skirtingai nuo Masiulio, Kuzmickas neskirsto LFA atstovų į „teigiamus“ ir „neigiamus“ – kie-

2 lentelė. LFA atstovų minėjimo dažnumas Kuzmicko apžvalgoje

Eil. Nr.	Autorius	Paminėjimų skaičius	Citatų skaičius
1.	V. Sezemanas	6	1
2.	A. Šliogeris	6	6
3.	K. Rickevičiūtė	5	1
4.	S. Jankauskas	2	-
5.	R. Ozolas	2	-
6.	H. Zabulis	2	-
7.	A. Lozuraitis	1	3
8.	E. Gendrolis B. Genzelis Č. Kalenda B. Kuzmickas R. Plečkaitis V. Radvilavičius A. Rybelis K. Stoškus A. Tytmonas V. Valevičius	1	-

kvienas asmuo traktuojamas kaip daugiau ar mažiau prisidėjęs prie LFA plėtros.

[Pabaiga] (1 pastraipa). Apibendrindamas LFA apžvalgą Kuzmickas stengiasi pateikti pozityvius šios srities bruožus, tačiau galiausiai daro pakankamai pesimistišką ir neapibrėžtą išvadą:

> „Antikinė filosofija gan įvairiapusiškai įėjo į šiuolaikinę lietuvių filosofiją, davė ne vieną kūrybinį impulsą. Turime išverstų į lietuvių kalbą filosofinių tekstų, taip pat akademinio pobūdžio tyrinėjimų bei laisvesnių kūrybiškų interpretacijų. Tačiau tai galima vertinti tik kaip minimalų filosofijos profesionalizmo pasiekimą, ir būtų anksti kalbėti apie filosofinę antikotyrą, kaip susiformavusią discipliną. Ateityje dėmesys antikinei filosofijai priklausys nuo to, kurlink kryps Lietuvos filosofų interesai" (Kuzmickas 1995: 89).

Kuzmickas LFA apžvalgos įvade pateikia filosofijos kaip *philosophia perennis* sampratą, kuri gali būti kriterijumi nustatant Lietuvos filosofijos brandumo lygį, o teksto pabaigoje paaiškėja, kad LFA nėra susiformavusi kaip savarankiška disciplina, kas liudija tik minimalų lietuviškosios „filosofijos profesionalizmo pasiekimą". Maža to, LFA susiformavimo perspektyvos priklauso nuo būsimos Lietuvos filosofų interesų krypties, kuri Kuzmickui nežinoma.

Apžvalga Nr. 3

Trečias nagrinėjamas tekstas – Arūno Sverdiolo ir Tomo Kačerausko Lietuvos fenomenologijos (LFn) apžvalga (2008). Autoriai apžvalgą suskirstė į keturias dalis. Pabaigoje pateikiamas 108 pozicijų literatūros sąrašas.

Įvadas (5 pastraipos). Pristatydami LFn Sverdiolas su Kačerausku nurodo, kad „Lietuvoje yra ir analitinės filosofijos daigų", tačiau pabrėžia, jog „dauguma Lietuvos filosofų save kildina iš kontinentinės tradicijos, kurioje vyrauja fenomenologinė, hermeneutinė ir egzistencinė mintis (Sverdiolas ir Kačerauskas 2008: 16). Taip LFn pozicionuojama kaip įtakingiausia ir gausiausia Lietuvos filosofijos kryptis. Vėliau įvardydami tai, apie ką bus kalbama apžvalgoje, Sverdiolas su Kačerausku padaro įdomų pareiškimą, kuriuo tarsi mėgina toliau kolonizuoti Lietuvos filosofinę (ir net humanitarinę) erdvę ir į LFn atstovų gretas įtraukia net ir tuos, kurie nėra fenomenologai tikrąja to žodžio prasme:

> „Kadangi brangintinas kiekvienas Lietuvos fenomenologas, kurių nėra daug, stengsimės paminėti kiekvieną, kurio tyrimai bent kiek siejasi su fenomenologinėmis prieigomis. Maža to, apžvelgsime ir tuos fenomenologus, kurie įsitraukę į Lietuvos fenomenologų sąjūdį, nors kilę iš kaimyninių šalių. Viena, tai atitinka filosofijos Lietuvoje tyrimų intencijas, antra, visiškai neaiškūs „lietuviškos" filosofijos kriterijai" (Sverdiolas ir Kačerauskas 2008: 17).

Intencija „paminėti kiekvieną", viena vertus, gali būti interpretuojama kaip siekis kiekybiškai išplėsti LFn lauką, dėl to sustiprinamas įspūdis, kad LFn jau turi tam tikrą nusistovėjusią tradiciją. Tačiau pastaba, kad LFn atstovų nėra daug, lyg ir paneigia tokios tradicijos egzistavimą. Šiame kontekste atkreiptinas dėmesys į *vigų istorijos* (*whig,* arba *whiggish history*) nuodėmę, kurią linkę daryti FŽS tyrėjai. Pagrindiniai vigų istorijos trūkumai – intelektinės pažangos teigimas ir priverstinis apsiribojimas vien didžiaisiais vardais. Pavyzdžiui, Stevenas Shapinas ir Simonas Schafferis XVII a. Anglijoje vykusius debatus apie eksperimentinio mokslo prigimtį ir pobūdį redukuoja į

dviejų išskirtiniais intelektiniais ir politiniais gebėjimais pasižymėjusių genijų – Hobbeso ir Boyle'o – kovą dėl galios (Kusch 1995: 275–276). LFn atveju vigų istorijos pavojai negresia, nes pernelyg mažas LFn žaidėjų kiekis ir nepastebima kokybinė pažanga lemia tai, kad tenka minėti visus, kurie bent šiek tiek siejasi su fenomenologija. Taigi Sverdiolas ir Kačerauskas nesusiduria su atrankos problema. Jiems svarbiausia nepamiršti nė vienos fenomenologijai artimos sielos.

Kitas įdomus Sverdiolo ir Kačerausko ėjimas – fenomenologų, kilusių iš kaimyninių šalių, įtraukimas į Lietuvos fenomenologų sąjūdį. Tiesa, įvade nenurodoma, kokiu būdu šie asmenys tapo LFn dalimi. Šis žingsnis sukelia tam tikrą painiavą, nes Sverdiolas su Kačerausku teigia, jog „lietuviškos" filosofijos kriterijai yra visiškai neaiškūs, bet išnašoje mini Plečkaičio nuorodą, kurioje teigiama, jog „filosofijos pradžia Lietuvoje sietina su Lenkijos provincijos kapitulos deleguotais lektoriais <...>, tarp kurių nebuvo lietuvių, dalis jų net ne lenkai" (Sverdiolas ir Kačerauskas 2008: 17). O tai jau nuoroda į tam tikrą istoriškai nusistovėjusį Lietuvos filosofijos kriterijų. Autoriai teigia, jog toks kaimynų įtraukimas verčia apsiriboti aptakia formuluote „fenomenologija Lietuvoje" (*ibid.*), tačiau tiksliai nepaaiškina, kuo minėtas pavadinimas skiriasi nuo „Lietuvos fenomenologijos" formuluotės. Mat nė viena šių formuluočių griežtąja prasme netinka ten pat minimam E. Levinui, kuris fenomenologinių tekstų lietuviškai nerašė ir būdamas svarbus fenomenologinio lauko atstovas Lietuvoje negyveno.

Sverdiolas ir Kačerauskas teigia, jog „filosofijos branda gali būti vertinama pagal jos autonomiją vyraujančios mokyklos atžvilgiu" (2008: 17). Todėl smulkmeniška Husserlio palikimo analizė yra nenaudinga ir nereikalinga. O fenomenologijos „jėga pasireiškia jos kūrybiniu užtaisu, kuris sujudino ne tik filosofiją, bet ir kitus humanitarinius bei socialinius mokslus" (*ibid.*). Matyt, autoriai tuo nori pasakyti, kad filosofija yra juo brandesnė, juo ji kūrybingesnė ir labiau nepriklausoma nuo savo ištakų. Tikėtina, kad šis pasažas apie kūrybingumą ir autonomiją reikalingas vien tam, kad būtų parodyta, jog fenomenologija „dar gyva tradicija, prie kurios plėtotės, viliamės, prisidės ir Lietuvos mintis. Taigi fenomenologiją Lietuvoje traktuosime plačiąja ir gyvąja prasme" (Sverdiolas ir Kačerauskas 2008: 17). Kadangi Sverdiolo ir Kačerausko apžvalgoje išvardijami pagrindiniai Vakarų fenomenologinės tradicijos atstovai, tačiau nepateikiamas fenomenologijos apibrėžimas, tad kuo toliau, tuo neaiškiau darosi, kas išvis yra fenomenologija.

Vienas iš nedaugelio dalinai išorinei istorijai priskirtinų faktų Sverdiolo ir Kačerausko apžvalgoje – specializuotų fenomenologijos krypties žurnalų nebuvimas: „Nors paprastai fenomenologams padeda susitelkti tam tikslui įsteigti žurnalai, Lietuvoje padėtis kitokia" (Sverdiolas ir Kačerauskas 2008: 17). Tačiau tokia pastaba ir po jo einantis žurnalų, kuriuose spausdinasi LFn atstovai, pristatymas su tolesniu tekstu nieko bendro neturi.

Lietuvos fenomenologijos ištakos (4 pastraipos). LFn ištakos siejamos su filosofais, veikusiais tarpukariu bei emigracijoje. Minimi Vosylius Sezemanas, Izidorius Tamošaitis, Kazys Dausa, Juozas Girnius, Antanas Maceina, Vincas Vyčinas,

Algis Mickūnas, Alphonso Lingis. Didesnę skyriaus dalį sudaro trumpas šių filosofų veiklos sričių paminėjimas, kuriame neužsimenama nei apie tradiciją, nei apie idėjų perimamumą. Neįprastai atrodo Mickūno atribojimas nuo šiuolaikinės LFn. Mickūnas aktyviai dalyvauja LFn veikloje. Paminėtini jo straipsniai bei šių straipsnių vertimai, publikuoti lietuviškuose akademiniuose žurnaluose, pranešimai Lietuvos filosofų konferencijose, skaitomos paskaitos Lietuvos universitetuose, dalyvavimas disertacijų gynime ir kt. Mickūno nuopelnai dabartinei LFn yra gerokai didesni nei, tarkim, Lauruchino ar Ščicovos (žr. toliau).

Šiuolaikinė fenomenologija Lietuvoje (14 pastraipų). Šioje apžvalgos dalyje pagrindinis dėmesys skiriamas LFn srityje dirbančių asmenų ir jų nagrinėjamų temų įvardijimui. Tačiau, skirtingai nuo Masiulio ir Kuzmicko apžvalgų, kuriose nerasta jokių nuorodų apie LFIT ir LFA tradicijų užuomazgas, Sverdiolas ir Kačerauskas keletą kartų pamini tam tikrus LFn aspektus, kurie sudaro galimybes įžvelgti bendrumą ir tęstinumą, be kurių negalimà nei filosofinė mokykla, nei tradicija. Jie mini teigiamą pavyzdį, o galbūt ir autoritetą, paskatinusį tyrinėjimus LFn srityje: „Paakinta Šaulausko pavyzdžio, Pučiliauskaitė savo disertacijoje tyrinėjo Wittgensteino kūrybos fenomenologinius aspektus“ (Sverdiolas ir Kačerauskas 2008: 21). Tiesa, koks buvo konkretus Šaulausko indėlis į Pučiliauskaitės disertaciją apžvalgoje nenurodoma. Kitur pateikiamas LFn tęstinumo atvejis: „Rubavičius plėtoja filosofinę eseistiką, taip pratęsdamas Heideggerio ir Šliogerio darbus“ (Sverdiolas ir Kačerauskas 2008: 22).

Apie mokyklos užuomazgas bei mokytojo ir mokinio santykį užsimenama bent tris kartus: (i) „Jei kada susiformuos lietuviškosios hermeneutikos mokykla, ji pirmiausia bus siejama su A. Sverdiolo vardu“ (Sverdiolas ir Kačerauskas 2008: 21); (ii) „Kačerauskas išlieka Lietuvos fenomenologinės mokyklos (Šliogerio) mokiniu. Kitas Šliogerio mokinys Gutauskas“ (Sverdiolas ir Kačerauskas 2008: 22); (iii) „Dubniko mokinys Briedis tyrinėja religijos fenomenologiją“ (Sverdiolas ir Kačerauskas 2008: 23). Jei (ii) ir (iii) atveju minimi mokytojo vardą užsitikrinę asmenys – Šliogeris ir Dubnikas, tai (i) citata nurodo, jog Sverdiolas galėtų būti mokytojas, tačiau lietuviškos hermeneutinės mokyklos dar nėra. Tačiau iš to, kas pasakyta, neaišku, ar esama LFn atstovų, kuriuos būtų galima vadinti Sverdiolo mokiniais. Taigi šiose citatos aiškiai pasakoma, jog Lietuvos fenomenologinė mokykla egzistuoja, o hermeneutinės mokyklos dar nėra, tačiau jos atsiradimas visai įmanomas[3].

Informacija apie svarbiausius šiuolaikinės LFn atstovus ir jų svorį pateikiama 3 lentelėje.

Apžvalgoje paminėti 24 asmenys. Iš jų 17 vyrų ir 7 moterys. Moterų ir vyrų santykis: 1 moteriai tenka 3,4 vyrai (lygiausias santykis visose apžvalgose). Lyginant su prieš tai buvusiomis apžvalgomis, yra viena naujovė. Šalia Lietuvos fenomenologų atsiranda ir du baltarusiai – Lauruchinas ir Ščicova. Jų priskyrimo pagrindas –

[3] Remiantis empiriniais duomenis konstatuotina, kad dar per anksti kalbėti apie lietuvišką fenomenologijos mokyklą. Diskusijų ir bendrų temų stygius, paradigminių tekstų nebuvimas, nesidomėjimas kolegų tekstais ir kt. aiškiai rodo, kad apie lietuviškos filosofijos tradicijas ir mokyklas kalbėti per anksti. Žr. (Gedutis 2010).

3 lentelė. LFn atstovų minėjimo dažnumas Sverdiolo ir Kačerausko apžvalgoje

Eil. Nr.	Autoriai	Paminėjimų skaičius	Pozicijos literatūros sąraše
1.	A. Šliogeris	11	9
2.	T. Kačerauskas	5	14
3.	R. Šerpytytė	5	2
4.	A. Sverdiolas	4	6
5.	K. Dubnikas	4	0
6.	M. P. Šaulauskas	4	0
7.	T. Sodeika	3	6
8.	G. Mažeikis	3	1
9.	Z. Norkus	2	4
10.	J. Baranova V. Daujotytė-Pakerienė A. Žukauskaitė	2	2
11.	D. Bacevičiūtė A. Gelūnas M. Gutauskas A. Mickevičius N. Milerius S. Pučiliauskaitė V. Rubavičius	2	1
12.	D. Jonkus	2	0
13.	J. Repšys	1	6
14.	M. Briedis	1	3
15.	A. Lauruchin T. Ščicova	1	1

„įsitraukimas“ į Lietuvos fenomenologų sąjūdį – nėra plačiau pakomentuotas. LFn lyderiai, kuriems tenka didžiausias svoris tekste, išnašose ir literatūros sąraše, – Šliogeris ir Kačerauskas. Pirmasis yra tekste dažniausiai minimas LFn atstovas, antrasis reprezentuojamas kaip daugiausia dėmesio vertų tekstų parašęs LFn autorius. Beje, nereikėtų pamiršti ir to fakto, kad Kačerauskas yra vienas iš apžvalgos autorių. Keista yra ir tai, kad LFn apžvalgoje kitam jos autoriui Sverdiolui priskiriami gerokai didesni nuopelnai, tačiau apžvalgoje pateikti tik šeši Sverdiolo tekstai, palyginti su keturiolika Kačerausko tekstų. Taip pat reikėtų atsižvelgti ir į tai, kad pirmasis apžvalgoje minimas Sverdiolo tekstas datuojamas 1986 m., o pirmasis Kačerausko tekstas – 2002 m. Taigi visai įmanoma, kad tikrasis Kačerausko svoris ir nuopelnai LFn srityje gali būti visai kitokie, nei matoma 3 lentelėje. Pavyzdžiui, galima įtarti Kačerauską siekiant padidinti savo tekstų citavimo indeksą.

Išvados (1 pastraipa). Tai, ką Sverdiolas ir Kačerauskas pavadina „išvadomis“, nėra išvados tikrąja to žodžio prasme. Viena vertus, jos yra skubotos ir iki galo neapgalvotos. Kita vertus, jos deklaratyvios ir logiškai neplaukia iš prieš buvusio teksto. Visas „išvadų“ tekstas yra toks:

„Poezijos ir filosofijos sąlytis – vyraujanti Lietuvos fenomenologijos tema, kuri reikalauja išplėsti ir filosofinės kūrybos sampratą. Kartu tai atspindi gyvą ir kūrybingą fenomenologinę mintį, drauge – Lietuvos filosofijos judrumą ir brandumą. Tema „Fenomenologija Lietuvoje“ leidžia apžvelgti tiek išeivių iš Lietuvos, tiek ateivių, įsitraukusių į fenomenologinį judėjimą Lietuvoje, filosofijos veikalus. Tai atitinka mūsų filosofijos atvirumo ir intencionalumo tradiciją, siekiančią 500 metų. Tik tokioje aplinkoje Kitas (išvykęs ir atvykęs) gali tapti filosofijos kūrybos veiksniu“ (Sverdiolas ir Kačerauskas 2008: 23).

Keista, tačiau „vyraujančiai LFn temai“ – poezijos ir filosofijos sąlyčiui – tekste skirtos vos dvi itin trumpos pastraipos, kuriose minima informacija nesuteikia pagrindo teigti, jog tai vyraujanti LFn tema. Dviejose pastraipose pasakyta tik tiek, kad šią temą nagrinėja literatūrologė V. Daujotytė-Pakerienė, parašiusi dvi knygas šia tema. Taip pat šia tematika domisi ir J. Baranova, kuri „kaip ir A. Šliogeris, V. Daujotytė-Pakerienė, R. Šerpytytė, V. Rubavičius, T. Kačerauskas, ieškodama sąsajų tarp poezijos ir filosofijos, pirmoji filosofijos profesorė Lietuvoje rūpinasi išreikšti egzistencinį nerimą“ (Sverdiolas ir Kačerauskas 2008: 23). Tokių nuorodų tikrai nepakanka teigti, kad poezijos ir filosofijos sąlytis yra dominuojanti LFn tema, ypač jei iš dvidešimt keturių LFn atstovų tik penki domisi šia tema. Maža to, paskutinės pirmiau pateiktos citatos formuluotė, jog Baranova „rūpinasi išreikšti egzistencinį nerimą“, asocijuojasi veikiau su prastos prabos egzaltuota poezija, o ne su solidžiais filosofiniais tyrimais. Todėl visiškai nesuprantama, kokiu būdu tai atspindi „Lietuvos filosofijos judrumą ir brandumą“.

Atsižvelgiant į sudėtingą Lietuvos istoriją ir jos peripetijas (ypač XX a.), konstatuotina, kad (bent dalinis) išorinės istorijos indėlis yra itin reikšmingas adekvačiam Lietuvos filosofinių disciplinų raidos suvokimui. Sverdiolo ir Kačerausko apžvalgoje, kurioje išvis nėra nuorodų į istorinį ir politinį kontekstą, lieka neatsakytų klausimų ir neaiškumų: tarkim, kaip LFn lauke atsidūrė baltarusių fenomenologai? Kodėl LFn prasidėjo tik 1965 m.? Kaip adekvatūs LFn tyrimai buvo galimi sovietmečiu? Kodėl Mickūnas atsiduria anapus LFn ribų?

Apžvalga Nr. 4

Paskutinis nagrinėjamas naratyvas, skirtas analitinei kalbos ir mokslo filosofijai Lietuvoje (LAKMF), parašytas Jono Dagio ir Evaldo Nekrašo (2010). Temiškai straipsnis nagrinėja dvi Lietuvos analitinės filosofijos (LAF) kryptis – analitinę kalbos filosofiją (LAKF) ir analitinę mokslo filosofiją (LAMF). Apžvalga sudaryta iš septynių dalių ir rinktinės bibliografijos. Kadangi apžvalgos autoriai teksto neskaido į atskiras dalis, apžvalgą sudarantiems segmentams suteikėme pavadinimus pagal jų prasmę. Apžvalga baigiama rinktine bibliografija, kurioje 41 pozicija.

[Įvadas] (2 pastraipos). Palyginti su situacija Vakaruose, analitinė filosofija Lietuvoje vėlavo. Regis, kad iki pat jos atsiradimo Lietuvoje šioje srityje beveik nebuvo jokio įdirbio.

„Ne taip kaip Vakaruose, Lietuvoje XX a. pirmojoje pusėje analitinė kalbos ir mokslo filosofija nebuvo plėtojama. Pirmaisiais pokario dešimtmečiais šia problematika domėtasi ne daugiau, nei tai buvo būtina

> bendriesiems logikos ar filosofijos istorijos tyrimų poreikiams tenkinti. Kiek daugiau ją išmanė turbūt tik Romanas Plečkaitis“ (Dagys ir Nekrašas 2010: 43).

Dagys ir Nekrašas neaiškina, kodėl pirmojoje XX a. pusėje LAF neegzistavo. Tekste galima rasti netiesioginių nuorodų tik apie tai, kodėl pirmuosius dešimtmečius po Antrojo pasaulinio karo Lietuvoje nebuvo analitinės filosofijos apraiškų. Situacija iš esmės pasikeitė 8-ajame dešimtmetyje, kai „kalbos ir mokslo filosofijos problemos Lietuvoje pirmą kartą buvo pradėtos tyrinėti remiantis analitine (o ne marksistine) tradicija“ (Dagys ir Nekrašas 2010: 43). Pirmosios LAF kregždės – Nekrašas ir Rolandas Pavilionis. Nekrašas kandidato disertaciją apgynė 1971 m., Pavilionis – 1973 m. Apžvalgoje pateikiama nuoroda į išorinius LAF atsiradimo veiksnius:

> „Kalbos ir mokslo filosofijos tyrimų plėtrą lengvino ir ta aplinkybė, kad tuo metu, vyraujant, aišku, kaip ir anksčiau, marksistinei filosofijai, bet politiniam režimui kiek liberalėjant, kalbos ir mokslo filosofijos problemų tyrimas imtas suvokti kaip ideologiškai palyginti neutralios (skirtingai, pavyzdžiui, nuo politinės filosofijos) ir mokslo pažangai naudingos studijos. Be to, tokio pobūdžio tyrimai, kuriuose sunku net ir norint aptikti marksistinės filosofijos įtakos pėdsakų jau buvo pradėti vykdyti Maskvoje, Leningrade, Kijeve ir Novosibirske. <...> Filosofijos sritis, kurioje beveik nebuvo ideologinių suvaržymų, traukė ne vieno mūsų filosofo dėmesį“ (Dagys ir Nekrašas 2010: 43–44).

XX a. 8-ojo dešimtmečio ideologinė ir akademinė situacija sudarė tinkamas prielaidas LAF atsirasti. Nurodytoje citatoje pateiktos kelios tam būtinos prielaidos: tuometinis politinis režimas kiek liberalėjo (politinis fonas), analitinė filosofija suvokta kaip ideologiškai neutrali (ideologinis fonas), analitinė filosofija buvo naudinga mokslo pažangai (pragmatinis fonas), panašūs tyrimai buvo atliekami kituose Sovietų Sąjungos mokslo centruose (bendras akademinis klimatas). Tačiau bene geriausiai psichologinius LAF pasirinkimo motyvus apibendrina teiginys, jog analitinė filosofija didino lietuvių filosofų susidomėjimą, nes joje beveik nebuvo ideologinių suvaržymų.

[Analitinės filosofijos samprata] (3 pastraipos). Dagys ir Nekrašas nurodo, kad nėra visuotinai pripažinto analitinės filosofijos apibrėžimo, todėl tikslindami savo studijos objektą autoriai analitinės filosofijos sąvoką laiko „žyminčia pakankamai platų pažiūrų ir teorijų spektrą vienijančią filosofavimo tradiciją, išsivysčiusią iš Frege’s, Bertrando Russello, George’o E. Moore’o, Ludwigo Wittgensteino ir loginių pozityvistų darbų. Jai būdinga nuostata, kad filosofijos tikslas yra kalbos analizė“ (Dagys ir Nekrašas 2010: 44). Maža to, „analitinė filosofija, nepaisant jokių geografinių ribų, galėjo būti, buvo ir yra plėtojama Lietuvoje. Nors čia ji kol kas netapo dominuojančia“ (Dagys ir Nekrašas 2010: 45).

[LAKF] (4 pastraipos). Pagrindiniai LAKF žaidėjai ir pradininkai – Pavilionis ir Algirdas Degutis, kurių idėjos bei tekstai lakoniškai pristatomi. Taip pat trumpai užsimenama, kad LAKF problematiką nagrinėjo Mindaugas Japertas ir Nijolė Aukštuolytė.

[LAMF] (9 pastraipos). Šiai LAF krypčiai skiriama gerokai daugiau dėmesio. Neabejotinas LAMF pradininkas ir lyderis yra Nekrašas, jo pažiūros bendrame apžvalgos kontekste pristatomos išsamiausiai. Kiti svarbūs LAMF lauko dalyviai – Skirmantas Jankauskas, Skaistė Laskienė ir Albinas

Plėšnys. Pastarajam skiriamas dėmesys rodo jį esant svarbų LAMF atstovą.

[Ekskursas apie filosofines diskusijas Lietuvoje] (1 pastraipa). Šioje dalyje minimas vienas iš Lietuvos filosofijos bruožų, kuris trukdo susiformuoti filosofinėms tradicijoms bei mokykloms, – diskusijų stygius. Todėl apžvalgos autoriai konstatuodami šį stygių naudojasi proga padiskutuoti su Plėšnio siūloma Thomo Kuhno interpretacija. Diskusijų trūkumas aiškinamas Lietuvos filosofų interesų platumu, tyrimų problematikos „išsibarstymu“ ir lietuviams būdingu „tautiečių ir Lietuvos kaip valstybės pasiekimų menkinimu“ (Dagys ir Nekrašas 2010: 48).

[LAMF tęsinys] (1 pastraipa). Šioje dalyje minimi kiti veikiantys ar veikę asmenys – Juozas Algimantas Krikštopaitis, Nijolė Radavičienė (Lomanienė), Edmundas Adomonis, Aldis Gedutis – ir jų tyrimų sritys. LAF atstovų minėjimas ir nuorodos į jų tekstus pateikiami 4 lentelėje.

Apžvalgoje paminėta aštuoniolika LAF atstovų, iš jų trys moterys. Vienai moteriai tenka šeši vyrai. Reikšmingiausi asmenys: LAKF – Pavilionis ir Degutis, LAMF – Nekrašas ir Plėšnys. Būtina paminėti, kad publikacijų skaičiaus, kaip kiekybinio kriterijaus, naudojimas ne visuomet atskleidžia tikrą situaciją vien dėl to, kad publikacijų svoris nėra vienodas. Pavyzdžiui, nė vienas iš dviejų nurodytų Gedučio straipsnių savo svoriu nė iš tolo neprilygsta Nekrašo monografijoms.

[Pabaiga] (1 pastraipa). Apžvalgos pabaigos pradžioje konstatuojami LAF poveikis ir reikšmė:

> „Analitinė kalbos ir mokslo filosofija buvo turbūt pirmoji nemarksistinės filosofijos

4 lentelė. LAKMF atstovų minėjimo dažnumas Dagio ir Nekrašo apžvalgoje

Eil. nr.	Autoriai	Paminėjimų skaičius	Pozicijos literatūros sąraše
1.	E. Nekrašas	7 pastraipos ir 5 paminėjimai	4
2.	R. Pavilionis	1 pastraipa ir 5 paminėjimai	4
3.	A. Plėšnys	5	3
4.	A. Degutis	4	3
5.	Z. Norkus	1	3
6.	E. Adomonis N. Aukštuolytė J. Dagys A. Gedutis S. Jankauskas M. Japertas J. A. Krikštopaitis S. Laskienė N. Lomanienė M. P. Šaulauskas A. Valantiejus	1	2
7.	V. Grenda	1	1
8.	R. Plečkaitis	1	0

kryptis, pradėta plėtoti pokario metais Lietuvoje. Todėl jos reikšmė plečiant filosofinių tyrimų problematiką ir keičiant jų metodologinius pagrindus XX a. 8-ajame ir 9-ajame dešimtmečiuose buvo tikrai didelė“ (Dagys ir Nekrašas 2010: 49).

Nors ir būta privalumų, po 1990 m. LAF pozicijos susilpnėja:

„Vėliau, nepriklausomybės sąlygomis, atsivėrus naujoms tyrimų erdvėms ir nemažai Lietuvos filosofų daliai pasidavus postmodernizmo ir kai kurių kitų filosofijos krypčių vyliui, jos reikšmė, aišku, kiek sumažėjo. Tose kryptyse minčių aiškumo ir samprotavimų griežtumo standartai paprastai žemesni nei analitinėje filosofijoje, todėl jos kai kam yra mielesnės ir patrauklesnės. (Beje, šį teiginį specialiai polemiškai užaštrinome.)“ (Dagys ir Nekrašas 2010: 49).

Kaip matome, šis procesas aiškinamas tiek vidinėmis priežastimis (žemesni griežtumo standartai), tiek išoriniais veiksniais (naujų tyrimo erdvių atsivėrimas). „Polemiškai užaštrintas“ teiginys atlieka dvejopą funkciją: viena vertus, šaiposi tiek iš LAF „pabėgėlių“, tiek iš didesnio populiarumo Lietuvoje sulaukusių filosofijos krypčių; kita vertus, provokuoja diskusijas, kurių Lietuvos filosofijoje stinga. Apžvalga baigiama konstatuojant analitinės tradicijos įtaką Lietuvoje, „kuri aiškiai juntama iki šiol tik humanitarinių ir socialinių mokslų metodologijoje“ (Dagys ir Nekrašas 2010: 49). Kaip tokios įtakos iliustracija minimi Z. Norkus, A. Valantiejus, M. P. Šaulauskas, J. Dagys ir V. Grenda.

Išvados

Nagrinėtose apžvalgose beveik nėra nuorodų į vidines diskusijas, darbų tęstinumą, idėjų perimamumą, mokytojo ir mokinio santykį ir t. t. Apžvalgose minimi tik pavieniai individai, kurie primena tam tikrame filosofiniame lauke atsidūrusias monadas, „neturinčias nei langų, nei durų“. Todėl apžvalgos nesuteikia realaus pagrindo kalbėti apie nusistovėjusią LFIT, LFA, LFn ar LAF tradiciją. Matyt, tik LFn apžvalga, kurioje minimi keli mokytojo ir mokinio santykio atvejai, kiek priartėja prie galbūt egzistuojančios tradicijos, tačiau tai, kad LFn pajėgos negausios ir nėra bendrų tyrimų bei diskusijų, rodo nesant LFn tradicijos.

Kiekvienoje apžvalgoje pateiktos skirtingos filosofijos ir jos funkcijų sampratos. Masiulis filosofiją apibūdina kaip pasaulėžiūros mokslą arba teorinę pasaulėžiūrą, o jos buvimą vertina kaip kriterijų, rodantį, kad visuomenė yra pilnakraujė, dvasiškai nenuvarginta ir ekonomiškai nenugyventa. Kuzmickas filosofiją suvokia kaip amžinąją filosofiją, kurios ištakos – antikinė mintis, ir kurioje dalyvaujanti šiuolaikinė filosofija įrodo savo brandumą. Sverdiolas ir Kačerauskas nepateikia filosofijos sampratos, tačiau nurodo, kad filosofijos branda gali būti vertinama pagal jos autonomiją vyraujančios mokyklos atžvilgiu, t. y. kuo ji kūrybingesnė ir labiau nepriklausoma nuo savo ištakų, tuo ji brandesnė. Dagys ir Nekrašas taip pat nekalba apie bendrąją filosofiją, jie apsiriboja teiginiu, jog analitinės filosofijos tikslas – kalbos analizė, todėl LAF teikia tik metodologinę naudą, kuri, tiesa, gali būti panaudota kitose humanitarinėse ir socialinėse disciplinose.

Skirtingos filosofijos sampratos byloja apie itin skirtingas apžvalgų prielaidas, o tai savo ruožtu mažina tarpkryptinio susikalbėjimo galimybę. Tiesa, LFn ir LAF apžvalgose pateikiamos daugiau ar mažiau

tiesioginės nuorodos viena į kitą. Pavyzdžiui, abiejų apžvalgų autoriai sutaria, kad LAF nedominuoja lietuviškos filosofijos diskurse. Tačiau Sverdiolas ir Kačerauskas mato tik LAF „daigus“, o Dagys ir Nekrašas – visavertes ir reikšmingas LAF apraiškas. Arba nesutariama dėl to, kuri kryptis – LFn ar LFA – yra pirmoji nemarksistinės filosofijos kryptis, plėtota pokariu. Tačiau šios diskusijos yra tik numanomos, nes apžvalgų autoriai tiesiogiai nemini vieni kitų. Taip pat pastebima netiesioginė apžvalgų autorių konkurencija dėl skirtingų filosofų priklausomybės vienai ar kitai krypčiai. Antai Šliogeris kaip vienas iš svarbesnių atstovų minimas trijose apžvalgose, Plečkaitis, Sverdiolas, Norkus, Repšys, Šaulauskas ir Jankauskas patenka į dvi apžvalgas.

Visos apžvalgos panašios tuo, kad naudoja vidinės istorijos strategiją. Išorinės arba socialinės istorijos prieigos naudojimas apžvalgas skiria. Daugiausia dėmesio išoriniams veiksniams skirta Masiulio LFIT apžvalgoje. Kuzmickas aiškindamas LFA raidą kiek mažiau apeliuoja į istorines aplinkybes, kurios visgi yra itin svarbios. Dagys ir Nekrašas tik aiškindami LAF atsiradimo bei jos reikšmės mažėjimo prielaidas mini socialinius, politinius ir psichologinius veiksnius; galiausiai, Sverdiolas ir Kačerauskas išorinių veiksnių išvis nemini. Rašant anglosaksiškos filosofijos istoriją, išorinė istorija galbūt nepateiktų naujų duomenų, reikšmingai koreguojančių nusistovėjusias interpretacijas. Tačiau, atsižvelgiant į sudėtingą Lietuvos istoriją ir jos peripetijas (ypač XX a.), reikia konstatuoti, kad (bent dalinis) išorinės istorijos indėlis yra itin reikšmingas adekvačiam Lietuvos filosofinių disciplinų raidos suvokimui.

LITERATŪRA

Benton, T. and Craib, I., 2001. *Philosophy of Social Sciences: The Philosophical Foundations of Social Thought*. New York: Palgrave.

Bloor, D., 1997. *Wittgenstein, Rules and Institutions*. London and New York: Routledge.

Collins, R., 1998. *The Sociology of Philosophies: A Global Theory of Intellectual Change*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Dagys, J. ir Nekrašas, E., 2010. Analitinė kalbos ir mokslo filosofija Lietuvoje. *Problemos* 78: 43–51.

Gedutis, A., 2010. Filosofija Lietuvoje po 1989: ką apie tai byloja lietuviški akademiniai žurnalai? *Problemos* 78: 7–21.

Gracia, J. J. E., 2000. Sociological Accounts and the History of Philosophy. In: M. Kusch, ed. *The Sociology of Philosophical Knowledge*. Dordrecht–London–New York: Kluwer Academic Publishers.

Kusch, M., 1995. *Psychologism: A Case Study in the Sociology of Philosophical Knowledge*. London and New York: Routledge.

Kusch, M. ed., 2000. *The Sociology of Philosophical Knowledge*. Dordrecht, London, New York: Kluwer Academic Publishers.

Kuzmickas, B., 1995. Lietuviškoji filosofinė antikotyra 1918–1990. *Filosofija. Sociologija* 3: 82–90.

Masiulis, K., 1993. Lietuvos filosofijos istorijos tyrimų kelias. *Filosofija. Sociologija* 1: 74–77.

Sverdiolas, A. ir Kačerauskas, T., 2008. Fenomenologija Lietuvoje. *Problemos* 74: 16–26.

THE REVIEWS OF LITHUANIAN PHILOSOPHICAL DISCIPLINES AND THEIR NARRATIVE STRATEGIES

Aldis Gedutis

S u m m a r y

The article applies the approach of sociology of philosophical knowledge in order to analyze the strategies Lithuanian philosophers use reviewing development of their disciplines. Four reviews on different fields of Lithuanian philosophy are analyzed: History of Lithuanian Philosophy (1993), Philosophical Studies of Antiquity (1995), Phenomenology (2008), Analytic Philosophy of Language and Science (2010). The major questions are to be answered: How development of certain philosophical field is described and presented? What role the references to external and extra-philosophical context play? What historical approach is predominant – internal or external? What philosophers and texts are presented as most influential? What is dynamics of the philosophical texts presented in reviews?

Keywords: Lithuanian philosophy, sociology of philosophical knowledge, history of philosophy, internal and external history.

Įteikta 2011 07 15